

מועד כל בהמה שרצו לאכלה [שכן משמע ממה שהתיר הכתוב בשר תאווה רק כשיבואו לארץ וירחיבו להם גבולם. עפ"י רשב"א], הרי אם ישחטוה בחוץ יתחייבו כרת (וכ"כ הרמב"ן בסדר אחרי מות). ונראה שזוהו עיקר ענינו של איסור שחטי חוץ; שפיכת דם בהמה שהיתה ראויה לבוא אל אהל מועד, בחוץ [ולא מפני שבזוהו את הקדשים ושחטם בחוץ. תדע, שהרי שלמים ששחטם בחוץ קודם פתיחת דלתות היכל פטור מפני שאינם מתקבלים בפנים – הרי שעיקר האיסור הוא שחיתת הבהמה שהיה ראוי להביאה פנימה, ולא משום זלזול בקדשים] (עפ"י אמת ליעקב לגר"י קמינצקי, ויקרא יז, ד. ע"ש).

[ולכך אין מפורש באיסור שחטי חוץ אלא בקר וצאן – כי העוף אינו בא שלמים, וכשרצו לאכול עוף לא נתחייבו להביאו לקרבן הלכך היה מותר להם לשחוט עוף חולין ולאכול. עפ"י אור שמח הל' שחטה ד, יז; משך חכמה פר' אחרי יז, ג].

ויש סוברים שאפילו רבי עקיבא מודה לכך שאיסור 'שחטי חוץ' נאמר במדבר אף בחולין, אלא שלשיטתו היו רשאים בבשר תאווה על ידי נחירה (עפ"י 'יש אומרים' בחדושי הרמב"ן. וכ"מ ברמב"ם שחטה ד, יז. ואין כן דעת התוס'). יש מי שפרש הטעם, כי בנחירה לא היו רגילים עובדי ע"ז, בנחם את זבחייהם לשעירים על פני השדה – הלכך לא נאסר לישראל בחוץ אלא בדרך שחטה. ולפי זה האיסור הוא על השחטה בדרך עובדי ע"ז, ולא על האכילה. ואם שחטו חולין באיסור, לא היה הבשר נאסר בהנאה ובאכילה (עפ"י משיב דבר ח"ה צ ואור שמח הל' שחטה ד, יז. והרחיבו בבאור הסוגיא בדרכים שונות).

וראה עוד בכללות הענין ובאור הפרשה, בספר פרי צדיק פר' ראה ה.

דף יז

'אברי בשר נחירה שהכניסו ישראל עמהן לארץ מהו'. רש"י פרש הספק משום 'דרוש וקבל שכר'. והרא"ש נטה מדבריו, כי אין הגמרא קובעת בעיה בדבר שאין בו צורך ונפקותא [רק להסביר המקראות דנים בגמרא אף בדבר שאינו שייך למעשה. ע' יומא ה: סנהדרין טו: תענית יא: ופסחים צו.]. וכתב נפקותא בבעיה זו, לאדם שאסר עצמו בנדר מאחד מן המינים החל מזמן מסוים, וכשהגיע הזמן שנקב נשאר בידו מאותו המין; האם מותר לו לאכול ממה שבידו אם לאו. או גם כגון שביט דין רוצים לאסור דבר מסוים, כגון גבינות עכו"ם ושלקותיהם – האם נאסר גם מה שנמצא ביד ישראל בזמן הגזרה.

[ומהרש"ל כתב שאין לדמות נדרים התלויים בלשון בני אדם, לשאר איסורים. הלכך בנדר אסור לאכול מאותו המין כשהגיע הזמן. משא"כ באיסור שביט דין אוסרים, כיון שהוא מדרבנן הולכים לקולא, שהרי ספקן של רבי ירמיה לא נפשט. ואולם אם גזרו ב"ד בחרם וארור, הרי זה דאורייתא ונאסר הכל, שספקא דאורייתא לחומרא וכע"ז פסק בתרומת הדשן רפא, לענין תקנת הקהל בחרם].

ויש שפרשו הצד בספק להכשיר, שהרי גם כשהיו במדבר היתה הנבלה אסורה ואעפ"כ הנחירה מותרת, הרי שנחירתם היא היתה שחיתתם לטהר מידי נבלה, אם כן כיון שכבר הוכשר הבשר בנחירה כמו בשחטה, אפשר שנשאר בהכשרו גם אח"כ.

לפי סברא זו יש לחלק בין הספק הוה לאותם נידונים שכתב הרא"ש, שהרי כאן כבר הותר האיסור מקודם ואינו חוזר ונאסר, ואילו שם לא הותר שום איסור מקודם ועל כן יתכן שעתה חל האיסור על הכל (ע' חדושי רעק"א; בית אפרים י"ד לט; עונג יו"ט ב).

ובחדושי ר' מאיר שמחה כתב לבאר דברי הרא"ש שהשוה בין הנידונים; כי אמנם משום 'נבילה', כיון שהותרה שוב אינה חוזרת לאיסורה ולטומאתה, אבל איסור 'שאינו זבוח' שנתחדש כשנכנסו לארץ, כי ירחיבו... ובחמת... יתכן וחל גם על הבשר הנחור שבידיהם, שהרי סוף סוף לא נזבח. וזהו שנסתפקו

האם כשאסרה תורה מה שאינו זבוח כוונתה גם על מה שבידיהם או רק מכאן ואילך. ומזה יוצאת נפקותא לענין נדרים וגזרות ב"ד.

וצדד שם לפרש באופן נוסף [שלא כהרא"ש]; לעולם כשהתורה אוסרת איסור חדש, האיסור מוחלט וחתוך והוא כולל אפילו מה שבתוך פיו של אדם, רק הספק הוא האם אכן קיים איסור עצמי של 'אינו זבוח' ואזי כל הבשר שבידיהם אסור. או שמא אין איסור כזה רק אמרה תורה שאין התר לבשר אלא ע"י זביחה, ומה שאינו זבוח אסור משום אבר מן החי (כשהבהמה עדיין חיה) או משום נבלה (כשמתה) – לפי הצד הזה מה שבידיהם מותר, שהרי כבר הותר איסור נבלה מקודם ושוב אינו חוזר וחל, כנ"ל. ועצם הספק הזה נוגע להרבה ענינים לדינא, ואין לשאול עליו 'מאי דהוה הוה'.

ובעצם הנידון הזה כבר עמדו בעלי התוספות (בשבועות כד. ד"ה האוכל), ודעת הריצב"א שאין איסור עצמי משום 'שאינו זבוח'. וע"ע אמרי בינה דיני שחיטה יח; בית ישי קלא.

עוד בבאר ספקו של רבי ירמיה – ע' בקובץ ענינים באריכות. וראה פירוש חדש בספר תורת חיים.

עוד בדברי הרא"ש – ע' נוב"י (תנינא יו"ד סד).

'השתא דבר טמא אישתרי להו דכתיב ובתים מלאים כל טוב ואמר רבי ירמיה בר אבא אמר רב: כתלי דחזירי...' (מהרמב"ם (מלכים ה,א) משמע שזהו דין הכולל כל כיבוש מלחמה, כשאנשי המלחמה ישבו בערי הגויים וירעבו ולא ימצאו מה לאכול, מותר להם לאכול מאכלי איסור של אויביהם.

[וכנראה הכוונה גם כשאינו פיקוח נפש ממש, שא"כ לא צריך קרא, אלא התר מיוחד הוא מפני הדחק (עפ"י כס"מ ועוד), כענין התר יפת תואר שהתירה תורה כשיצרו תוקפו (עפ"י מש"ח שפטים כ,יד; אבי עזרי).]

ונראה שלפי האבעיית אימא' לא הותר בשר נבלות שלהם אף כשירעבו אלא שלל אויביהם. וע"ע חדושי רעק"א מנחות פד; אבי עזרי מלכים ה,א; משך חכמה ראה יב,כא].

ואילו הרמב"ן (סוף ואתחנן) השיגו וכתב שאין ההתר בשביל פיקוח נפש או רעבון בלבד, אלא הוא דין מסויים בכיבוש ארץ ישראל [אפשר דוקא בכיבוש חדש כגון בימי יהושע. עפ"י מג"ח תקכז] שהותר להם לאכול שלל אויביהם, המותר והאסור [ולאו דוקא חלוצי הצבא כדברי הרמב"ם אלא כל העם]. וכתב שהותרו להם כל האיסורים וזלתי עבודה זרה שנצטוו בה להחרימה. [וכן צדד שההתר הזה היה אף לאחר שנות הכיבוש, עד תום שלל אויביהם. אך כתב שנראה מסוגיתנו כדעת 'יש אומרים' שלא הותרו אלא בשבע שכבשו. ואולם לדעת הרמב"ם נראה שאין ההתר אלא כל עוד המלחמה נמשכת. אבי עזרי שם].

ע"ע: פרשת דרכים ח 'דרך הקדש'; תורת חיים; משך חכמה ראה יב,כא; שופטים יח,א; כ,יד; 'עיונים בדברי חז"ל ובלשונם' עמ' רנג.

– אף על פי שהותרו בקתלי חזיר ושאר דברים אסורים, טבע אותם דברים שהם מטממים את הלב, ככתוב ונטמתם בם – ואפילו אוכלם בהתר [שלכך חולה הנצרך לבשר בשבת יחלל את השבת ואל יאכילנו נבלה]. ולכן סמוך לכתוב ובתים מלאים כל טוב... הזהיר ואמר השמר לך פן תשכח את ה'... (עפ"י משך חכמה ואתחנן ו,יא).

אפשר שזוהו טעמו של הרמב"ם שלא התירה תורה זאת אלא בשעת הדחק.

(ע"ב) 'מסוכסכת – מרוח אחת'. רש"י מפרש 'מסוכסכת' – שיש לה עוקץ בצד אחד של הפגימה, הלכך כשיש רק פגימה אחת בראש הסכין והוא מוליכו ללא הבאה, אין העוקץ נוקב את הסימן, מפני שלא קדמה לו החלשת העור והבשר ע"י חיתוך או רידוד. משא"כ בכמה פגימות, העוקץ האחד מחליש והשני נוקב.

והרמב"ן הקשה על כך, הלא כשהכשירו השחיטה הכשירו גם כשהעור כבר נפגם ואפילו בחצי קנה פגום, ומה טעם לא נחוש באופנים אלו לנקיבת העוקץ את הסימן. ועוד קשה: שני עוקצים הסמוכים זה לזה בראש הסכין, אי אפשר לאחד מהם לקרוע עור ובשר קודם שיגע השני, ומה טעם פסלו את השחיטה.

ולכן פירש 'מסוכסכת מרוח אחת' שעוקץ הפגימה כפוף כעין מגל קציר, ואין המסוכסכת קורעת אלא בצדה האחד, הלכך כשהוליד ולא הביא אין העוקץ קורע כלל. ואולם כשיש כמה פגימות חוששים שמא תוך כדי השחיטה חזר הסכין לאחוריו בלא משים וקרע, אבל בפגימה אחת אין לחוש לכך. ומסתבר לפי זה שאין חילוק אם הפגימה נמצאת בראש הסכין או באמצעו, בכל אופן אין לחוש שמא החזיר מעט לאחור במקום הפגימה וקרע. ואכן הרי"ף כתב שלפי מה שהסיקו 'כגון שהוליד ולא הביא', שוב אין צורך להעמיד בפגימה בראש הסכין דוקא. ורש"י ותוס' לא פרשו כן, וכן בה"ג.

ע"ע ברשב"א וברא"ש פירוש שלישי [לפיו כשאמרו 'דקאים ארישא דסכינא' פירושו שהעוקץ פונה לצד אחד]. פירוש זה תואם להלכה עם הרי"ף, אלא שבפשט הגמרא הוא שונה מפירוש הרמב"ן.

'מי לא אמר רבי זירא אמר שמואל ליבן סכין ושחט בה...'. יש מדקדקים מלשון זו [שלא אמר 'דהאמר רבי זירא...'] שהלכה פסוקה היתה זו בימיהם, ולכך מקשים ממנה כמו ממשנה וברייתא (עפ"י רבנו יונה, מובא ברא"ש סי' ח ובתוספותיו כאן. וכן נקטו כמה פוסקים – ער"ן וכס"מ א, כב בדעת הרמב"ם; ראב"ד, מובא ברא"ש; העיטור ב, ב).

ואולם יש פוסקים שהשמיטו דברי רבי זירא מהלכה, מאחר ונוקטים כרב אשי שהצריך בדיקה גם מצדי הסכין, הרי שאין אומרים 'בית השחיטה מרווח רווח' (עפ"י הרי"ף. וכ"ג הרא"ש בהרמב"ם; רש"ל ב"ח ולבוש). ויש מקום לקיים שתי ההלכות ולחלק בין הנידונים; אמנם בית השחיטה מתרווח בכדי שהסכין המלוּבן לא תכווה הסימנים בצדדים, אבל בליטה היוצאת מצדי הסכין יכולה להיתפס בסימן ולקרעו. ומה שלא השיבו כן, משום שנראה להם דבר פשוט וקל לחלק ולא חשו להשיב. גם יש לחלק ולומר שבסכין מלוּבן השוחט נזהר שלא יטנו לצדדים, משא"כ לענין פגימה אם לא יבדוק פעמים יש שם פגימה ואין יודע ולא יזהר מלהטות (עפ"י רשב"א ורא"ש שם בשם רבנו יונה).

ויש אומרים שרבי זירא לא התיר אלא בדיעבד, אבל לכתחילה חוששים להטיה ולכווית סימנים, ומטעם זה צריך בדיקה לכתחילה אף בצדדים (עפ"י ראב"ד, מובא בראשונים שם).

'בחולין לא קמיירי'. אעפ"י ששייך פגם גם בשחיטת קדשים, כיון שקיים גם בחולין, לא קמיירי (ריטב"א).

הרדב"ז (ח"א רנד) כתב להוכיח מכאן שבמליקת העוף אין פוסלת פגימה בצפורן, שאם כן היה לו למנות פגימה נוספת שהיא בקדשים – פגימת צפורן למליקה, אלא משמע שפגימה אינה פוסלת במליקה.

דף יח

'כדי שתחגור בה צפורן'. תחגור – תעצר, תתעכב [יתכן שלכך נקרא הפיסח 'חיגר', על שום הליכתו המקוטעת; פוסע ועוצר פוסע ועוצר].